

Nowe stanowisko *Helleborus purpurascens* (Ranunculaceae) w Bieszczadach Zachodnich

Helleborus purpurascens Waldst. & Kit. (ciemniernik czerwony) jest subendemitem ogólnokarpackim. Jego zasięg obejmuje Karpaty Wschodnie i Południowe oraz Bihor. Na zachodzie sięga do Średniogórza Północnowęgierskiego i Gór Czerchowskich. Znany jest także z Niziny Węgierskiej, Mołdawii, Podola i Wyżyny Wołyńskiej (MITKA & MICHALIK 2008).

W Polsce występuje tylko w Bieszczadach Zachodnich, gdzie osiąga północno-zachodnią granicę zasięgu geograficznego. Dotychczas podano go stąd z 7 stanowisk (MITKA & MICHALIK 2008). Pierwsze stanowisko zostało odkryte przez RALSKĄ-JASIEWICZOWĄ (1960) na stokach Małego Jasła. Następnie stwierdził SZUCKI (1982) w pasie granicznym między Czereminem a Rypim Wierchem. W latach 1994–1996 odkryto populacje ciemiernika: na Worwośoce, Hyrlatej oraz w dolinie potoku Zdegowa (Moczarne) w granicach Bieszczadzkiego Parku Narodowego (BOCHENEK 1998; MITKA & BOCHENEK 1998). W 2001 r. podano następne dwa stanowiska, na Okrągliku oraz pomiędzy Przełęczą nad Roztokami a Okrąglikiem (MITKA i in. 2001; MITKA & MICHALIK 2008). Obecnie *Helleborus purpurascens* utrzymuje się na 6 stanowiskach. Pojedyncza kępa ciemiernika z kilkoma pędami kwiatowymi podawana z Moczarnego w ostatnich latach nie została odnaleziona (MITKA & MICHALIK 2008).

W sierpniu 2008 r. w trakcie badań nad rozmieszczeniem i stanem zachowania leśnych siedlisk przyrodniczych z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej na terenie obszaru Natura 2000 PLC 180001 Bieszczady w ramach projektu „Optymalizacja wykorzystania zasobów sieci Natura 2000 dla zrównoważonego rozwoju w Karpatach” natrafiono na pojedyncze liście odziomkowe *Helleborus purpurascens* w buczynie karpackiej, w pobliżu miejscowości Smerek, na południowo-wschodnim stoku Szczawnika (1052 m n.p.m.), w dolinie potoku Płaszynir (49°07'45"N, 22°24'05"E). Poszukiwania w tym obszarze powtórzono z początkiem maja 2009 r. W rezultacie odkryto nową, liczną populację ciemiernika na południowych i południowo-wschodnich stokach Szczawnika, tuż pod jego szczytem. Pojedyncze okazy ciemiernika stwierdzono także w pobliżu słupka granicznego o numerze 1/25, na wysokości 1020 m n.p.m. Populacja ciemiernika na Szczawniku zajmuje położenia od 850 m do 1030 m n.p.m. i składa się z kilku subpopulacji. *H. purpurascens* występuje tu na powierzchni ok. 15 arów. W roku 2009, w różnych częściach stanowiska jego pokrycie wahało się od 15–65%. Łącznie stwierdzono tu występowanie ok. 500 okazałych liści odziomkowych tworzących ponad 90 kęp, z czego 25 kwitło lub owocowało. Szczegółowy skład florystyczny w płacie z *H. purpurascens* prezentuje poniższe zdjęcie fitosocjologiczne.

Zdj. 1. Buczyna *Dentario glandulosae-Fagetum* na południowo-wschodnim stoku Szczawnika, w pobliżu miejscowości Smerek, Nadleśnictwo Wetlina; wysokość: 1015 m n.p.m.; nachylenie: 40°; powierzchnia zdjęcia: 300 m²; data: 10.05.2009; zwarcie: A – 60%, B – 5%, C – 80%, D – znikome; wysokość przeciętnego drzewa: 12 m; średnica drzew w pierśnicy: buki 20–30 cm, jawory 40–60 cm; uwagi topograficzne: miejscami obecny rumosz skalny. A: *Acer pseudoplatanus* 3; *Fagus sylvatica* 3; B: *Acer pseudoplatanus* +; *Fagus sylvatica* 1; *Sorbus aucuparia* +; C: *Anemone nemorosa* +; *Anemone ranunculoides* +; *Asarum europaeum* +; *Chrysosplenium alternifolium* +; *Corydalis cava* 2; *Dentaria bulbifera* 1; *D. glandulosa* 1; *Galeobdolon luteum* +; *Galium odoratum* 2; *Gentiana asclepiadea* +; *Glechoma hirsuta* 1;

Helleborus purpurascens 4; *Isopyrum thalictroides* +; *Lunaria rediviva* +; *Mercurialis perennis* 2; *Oxalis acetosella* +; *Paris quadrifolia* 2; *Petasites albus* 2; *Polygonatum verticillatum* +; *Polystichum braunii* +; *Pulmonaria obscura* +; *Rubus hirtus* 1; *Salvia glutinosa* +; *Scilla bifolia* +; *Sedum fabaria* +; *Senecio ovatus* +; *Symphytum cordatum* 2; *Urtica dioica* 1.

Helleborus purpurascens w Polsce objęty jest ścisłą ochroną. Znajduje się na krajowej „czerwonej liście” gatunków zagrożonych (ZARZYCKI & SZELĄG 2006), a także w polskiej „czerwonej księdze” (MITKA i in. 2001). ZARZYCKI i SZELĄG (2006) przypisują mu status taksonu rzadkiego – kategoria R. Tymczasem MITKA i in. (2001) uznają go za gatunek niskiego ryzyka – kategoria LR. Według MITKI i MICHALIKA (2008), na terenie Karpat polskich ciemiernik czerwonawy jest taksonem narażonym na wyginięcie – VU (2008). Populacja ciemiernika na nowym stanowisku nie jest zagrożona, a jej kondycja jest dobra. Nie ma śladów wykopywania ani bezpośredniego zagrożenia ze strony ruchu turystycznego. Wskazana byłaby natomiast kontrola stanowiska oraz powtórne wykonanie dokumentacji fitosocjologicznej wczesną wiosną (marzec – kwiecień). Zalecany jest również monitoring populacji dla określenia stopnia ewentualnego zagrożenia populacji wynikającego z obecności na tym stanowisku gatunków ekspansywnych, np. *Rubus hirtus*.

Podziękowania. Serdecznie dziękuję Pani dr Agnieszce Nobis za cenne uwagi przy opracowywaniu manuskryptu oraz okazaną życzliwość.

Summary. A new locality of *Helleborus purpurascens* (Ranunculaceae) in the Western Bieszczady Mts. *Helleborus purpurascens* is a protected species in Poland. The plant is regarded as endangered in the area of our country, and included in the “red list” (ZARZYCKI & SZELĄG 2006) and in the “red book” (MITKA i in. 2001).

Helleborus purpurascens is believed to be the Carpathian subendemic. In Poland it has been noted from 7 stations. All of them are located in the Bieszczady Mts. In 2008, the new locality of this species was found, near Smerek, on the peak of Szczawnik Mt (altitude between 850–1030 m a.s.l.), in the Płaszynir valley. It grows in the patches of *Dentario glandulosae-Fagetum* association. The population covers the area of approx. 0.15 ha and is consisted of about 90 clumps.

LITERATURA

- BOCHENEK P. 1998. Uwagi o rozmieszczeniu *Helleborus purpurascens* (*Ranunculaceae*) w Bieszczadach Zachodnich (Karpaty Wschodnie). – *Fragm. Flor. Geobot. Ser. Polonica* 5: 89–99.
- MITKA J. & BOCHENEK P. 1998. Ciemiernik czerwonawy *Helleborus purpurascens* Waldst. et Kit. w Polsce – Chronimy Przyr. *Ojcz.* 54(2): 18–27.
- MITKA J. & MICHALIK S. 2008. *Helleborus purpurascens* Waldst. & Kit. – W: Z. MIREK & H. PIĘKOŚ-MIRKOWA (red.), Czerwona księga Karpat Polskich. Rośliny naczyniowe, s. 89–91. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- MITKA J., BOCHENEK P. & MICHALIK S. 2001. *Helleborus purpurascens* Waldst. et Kit. – W: R. KAŹMIERCZAKOWA & K. ZARZYCKI (red.), Polska czerwona księga roślin. Paprotniki i rośliny kwiatowe, s. 119–120. Instytut Botaniki im. W. Szafera i Instytut Ochrony Przyrody, Polska Akademia Nauk, Kraków.
- RAŁSKA-JASIEWICZOWA M. 1960. *Helleborus purpurascens* W. K. – nowy dla flory polskiej gatunek z Bieszczadów Zachodnich. – *Fragm. Flor. Geobot.* 6(4): 497–500.
- SZUCKI P. 1982. Nowe stanowisko ciemiernika czerwonawego *Helleborus purpurascens* w Bieszczadach Zachodnich. – *Chronimy Przyr. Ojcz.* 38(6): 96–97.

ZARZYCKI K. & SZELAĞ Z. 2006. Czerwona lista roślin naczyniowych w Polsce. – W: Z. MIREK, K. ZARZYCKI, W. WOJEWODA & Z. SZELAĞ (red.), Czerwona lista roślin i grzybów Polski. Wyd. 3, s. 9–20. Instytut Botaniki im. W. Szafera, Polska Akademia Nauk, Kraków.

DONATA SUDER, *Zakład Ekologii Roślin, Instytut Botaniki, Uniwersytet Jagielloński, ul. Kopernika 27, PL-31-501 Kraków, Polska; e-mail: donata.suder@gmail.com*

Przyjęto do druku: 16.02.2010 r.

Pierwsze stanowiska *Salvinia natans* (Salviniaceae) w dolinie Bugu (środkowo-wschodnia Polska)

Salvinia natans (L.) All. (salwinia pływająca), wodna paproć to jedyny w Polsce przedstawiciel rodziny *Salviniaceae*. Zasiedla przede wszystkim dobrze nasłonecznione, płytkie, osłonięte od wiatru zatoczki wód stojących i wolno płynących. Preferuje wody eutroficzne o odczynie obojętnym lub lekko zasadowym (pH 6,5–8), z dużą zawartością jonów wapnia (PIĘKOŚ-MIRKOWA & MIREK 2006).

Zasiedla miejsca otwarte, jak i fragmenty zbiorników porośniętych roślinnością szuwarową. Salwinia jest uważana za gatunek charakterystyczny dla związku *Lemno minoris-Salvinion natantis* i zespołu *Lemno minoris-Salvinietum natantis* (MATUSZKIEWICZ 2005). PODBIELKOWSKI i TOMASZEWICZ (1996) uznają płaty z udziałem *Salvinia natans* za zespół *Salvinietum natantis*. Rzadziej salwinia obecna jest w kompleksach zbiorowisk z klasy *Potametea* oraz *Phragmitetea*.

Salvinia natans zasięgiem swym obejmuje obszar Europy i Azji (MEUSEL i in. 1978). Gatunek ten został także zawleczony do Ameryki Północnej oraz północnej części Afryki. W Polsce większość jej stanowisk notuje się w południowej części kraju, w dorzeczach środkowego i dolnego odcinka Wisły i Odry (ZAJĄC & ZAJĄC 2001). Stosunkowo liczne populacje znane są również z okolic Bydgoszczy (KEPCZYŃSKI & FABISZAK 1972), terenu Żuław (MARKOWSKI i in. 2004) i ujściowego odcinka Odry. Stanowiska *S. natans* z południowej części Niziny Południowopodlaskiej (dolina Wisły) podają FALKOWSKI i NOWICKA-FALKOWSKA (2004).

W Polsce salwinia należy do roślin narażonych na wyginięcie – kategoria V (ZARZYCKI & SZELAĞ 2006). Na terenie Niziny Południowopodlaskiej (GŁOWACKI i in. 2003) uznana została za gatunek zagrożony wyginięciem (kategoria EN).

W trakcie badań florystycznych prowadzonych w latach 2006–2008 natrafiono na dwa pierwsze stanowiska salwinii w dolinie dolnego Bugu (Ryc. 1). Stanowiska zlokalizowane są w obrębie starorzeczy na lewym brzegu rzeki. Jedno z nich położone jest około 100 m na wschód od mostu na drodze Kosów Lacki – Zambrów, naprzeciwko miejscowości Nur (mezoregion Podlaski Przełom Bugu). Współrzędne geograficzne stanowiska: 52°40'03"N, 22°17'51"E, kwadrat ATPOL **FC75**.

W otoczeniu starorzecza znajdują się zarośla wierzbowe ze związku *Salicion albae* i towarzyszące im ziołorośla z rzędu *Convolvuletalia sepium*. Od strony południowej przylegają do niego łąki ze związku *Agropyro-Rumicion crispi*. *Salvinia natans* wchodzi w skład